

Helvacıköy'den Bir Zeybek: Sürsalan Cemal (Cemal Sürsalan)

A Zeybek from Helvacıköy: Sürsalan Cemal (Cemal Sürsalan)

Necat Çetin*

Özet

Torbalı Helvacıköy köyünde yaşamış olan Sürsalan Cemal bir zeybeektir. Bu yazıda Sürsalan Cemal'in hayatı onu tanıyanlardan alınan bilgilere ve söyleşilere dayanarak anlatılmış, fotoğrafları verilmiştir.

Ahantar kelimeler: Sürsalan Cemal, Helvacıköy, Zeybek, Torbalı, İzmir.

Abstract

This article tells the life story of Sürsalan Cemal, a zeybek from Helvacıköy village of Torbalı, İzmir. The author pieces the stories he gathers from his native village.

Keywords: Sürsalan Cemal, Helvacıköy, Zeybek, Torbalı, İzmir.

Sürsalan Cemal ve ailesi hakkında kısa bilgi

Torbalı Helvacıköy Köyü'nde bir alan araştırması sırasında karşımıza çıkan "Sürsalan Cemal"ın fotoğrafı bizi bu yazıyı hazırlamamıza vesile oldu. Fotoğrafta dikkat çekici şekilde farklı bir zeybek giysisi bulunmaktaydı.

Kimdi Sürsalan Cemal?

Ailenin nüfus kaydı Torbalı Helvacıköy nüfus esas defterinde hane no: 23¹ de bulunmaktadır. 16/7/1321 (miladi 31 Temmuz 1905) yılında yapılan nüfus tahririnde² aile reisi "Sürsalanoğlu Hasan"³ bulunmaktadır.⁴ Hanede toplam 3'ü evli, biri dul, 4'ü bekar

* Necat Çetin, Yöre araştırmacısı, Torbalı, İzmir. cetin.necat@gmail.com

¹ 1976 yılında nüfus esas defterlerindeki hane yenileme çalışmasında hane numarası "22" olmuştur. Bu gün nüfus cüzdanlarımızdaki Aile Sıra Numarası (ASN)" karşılığıdır.

² Tahrirde köyde 46 hanede 270 kişinin yazımı yapılmıştır. Bakınız: Necat Çetin, "Tarihi Demokrasi ve Kitabeleri İle Helvacı Köyü Araştırması", *Büyük Torbalı Gazetesi*, 16 Eylül 2006.

³ Babası: Müteveffa Bekir, anası: Meryem, doğum yeri: Helvacı, Doğum tarihi: 1279 (1863),Sanat ve sıfatı: Rençper. Aileden Yüksel Sürsalan'dan alınan bilgiye göre: Aile Yörük kökenlidir. Manisa taraflarından dedeleri gelmiş. Çok hayvan sürüleri (keçi, sığır, at) sürüleri varmış. Çok sürüleri olduğu için bu lakapla tanınıyorlarmış. Lakabın aslı "Sürsalan" imiş. 1964 doğumlu Peker oğlu. 4 Ocak 2013 günü Helvacıköy'de yapılan görüşme.

⁴ Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi Helvacı Karyesi (Köyü) atik esas nüfus defteri. Cilt 4, s. 1-47. Aynı ciltte Hortuna (Yazıbaşı) Köyü'nün de nüfus kayıtları bulunmaktadır.

toplam 9 kişinin yazımı yapılmıştır. Bunlar 1299 (1883) doğumlu Bekir,⁵ 1314 (1898) doğumlu Mehmet, 1316 (1900) doğumlu Cemal, 1320 (1904) doğumlu Mustafa, yine aynı yıl doğumlu Hüseyin, 1251 (1835) doğumlu annesi Meryem, 1281 (1875) doğumlu eşi Ayşe ve 1299 (1883) doğumlu diğer eşi Saliha. Aile aynı hane olmasına rağmen üç değişik soyadı kullanmaktadır: Sürsalan, Soyaslan, Ünal.⁶

Süralanoğlu Hasan'ın 5 oğlunun en ünlüsü nüfus kaydı Cemal olmasına rağmen halk arasında "Cemali" olarak tanınan "Sürsalan Cemal"dir. Nedeni ise kendisi Yunan işgal döneminde çetelik yapmıştır.⁷ Diğer kardeşlerinden farklı kılan şey O'nun zeybek olmasıdır. Vefat ettiği 15/6/1961 yılına kadar çevrede tanınmış, sözü dinlenen, atik, keskin nişancı, çevik ve sıkı yürüyüşü ile hafızalarda yer edinmiştir. Yunan işgal döneminde Kuva-yı Milliyecilere⁸ destek olduğu için 1921 veya 1922 yılında Atina'ya sürgüne gönderilmiş ve Kurtuluş Savaşı sonrası geriye gelebilmiştir.⁹ Oğlu Peker Sürsalan aile arşivinde bulduğumuz Atina'ya sürgüne giderken İzmir'de çekilen fotoğraf, bize yöreye has bir zeybek giyimi hakkında fikir vermektedir.

Sürsalan Cemali 1930 yılında aynı köyden 1332 doğumlu Ali kızı Ayşe hanımla evlenir. Bu evlilikten; İdris (1927-2008), Saliha¹⁰ [(1929-2010) Can], Fevzi (1932-2006), Sevim¹¹ [(1935-2003) Kınış], Peker (1936), Mehmet (1941-2000), Gülfer¹² [(1944) Güneş] olur. Ayşe Hanım 26/6/1950 tarihinde vefat eder.

Sürsalan Cemal ile ilgili birkaç anlatım: Anlatım 1: "Ben çocuktum. Bayındır Elifli Köyünden gelin almaktan geliyorduk. Düğünün idarisi Cemal Efe idi. Canlı'ya¹³ geldik. Bütün gelin alıcıları dörder dörder saf yaptı. En önde davullar zurnalar. Cumhuriyet marşı

⁵ Koca Bekir seferberlikten Arabistan cephesinden sağ dönenlerdendir. Köy eski muhtarı 1927 doğumlu Ömer oğlu Ömer Uçar ile Helvacıköy'ünde 2006 yılında yapılan görüşme.

⁶ Ailenin uzantısı olan ve soy birliği olan diğer bir kolu Bayındır Kızılcaova Köyü'nde kayıtlı olup yine aynı soyadı kullanmaktadır. Bakınız Bayındır Kızılcaova Köyü Nüfus Esas Defteri, köy Muhtarlığı arşivi. 3 cilt. Nüfus tahriri tarihi: 8/8/1320. Hane no: 41. "Hane reisi Sürsalanoğlu Mehmet". Soyadları: "Sürsalan". Tahrirde Kızılcaova Köyünde 11 nüfus hanesinde 490 kişinin yazımı yapılmıştır.

⁷ Dağtekkökünden Sarı, Çiftçigediği Köyünden Halil Efe, Balcılardan Kabadelenler babamın çete arkadaşlarıymış. Oğlu Peker Sürsalan ile 4 Ocak 2013 günü Helvacıköy'de yapılan görüşme.

⁸ Torbalı yöresinde Yunan işgaline karşı direnişi örgütleyen, Yunan karakollarına yaptığı baskınlarla adını duyuran kişi "Hortunalı Hamit Efe"dir. Bakınız: Necat Çetin, "Anlatımlara Göre Torbalı Bölgesinde Yunan İşgali ve Bilinmeyen Bir Kuva-yı Milliyeci: Hortunalı Hamit Efe", Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum, İzmir, Eylül 2009.

⁹ Yunan işgalinde nüfus üstünlüğünü sağlamanın bir yolu halkı korkutup, katliam yaparak göçe ve sürgüne göndermektir. Bakınız: Emine Pancar, "Yunan işgalleri Karşısında Göç Hareketi" ÇTTAD, VIII/18-19, (2009/Bahar-Güz), s. 55-67, Doç. Dr. Mesut Çapa, "Anadolu'da Yunana İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler" <http://atam.gov.tr/anadoluda-yunana-ısgalinin-sebep-oldugu-ic-gocler/>

¹⁰ Aynı köye gelin gitmiştir.

¹¹ Bayındır Elifli Köyü hane 12'ye gelin gitmiştir.

¹² Aynı köye gelin gitmiştir.

¹³ İdari birimin eski adı: Hamidiye'dir. İzmir Valisi kazım dirik köyün adını Canlı olarak değiştirmiş, bu gün mahalle satatüsünde idari birimdir.

çaldırdı. 10 yıl marşı. Bütün Canlı Köyü ayakta seyrediyor. Köyün ortasına geldiğimizde Cemal Efe bir zeybek oynadı. Bütün Canlı Köyü galeyana geldi. Alkışlar, alkışlar. Cemal Efe ne derse o oluyor. Davulculara bağıyor “Yol havası, yürüyün.” Herkes yürüyor. “Durun.” Herkes duruyor. Arıkbaşı Köyüne geldik. Bir araba durdu. Bayındır kaymakamı imiş. Cemal Efe burada da zeybek oynadı. Görmüş. Kaymakam Cemal Efeye sordu: Bu düğünün idarecisi sen misin? Cemal Efe: “Evet benim.” Kaymakam: “Şimdi bu düğünü dağıtabilir misin?” Cemal Efe hiçbir şey demedi. Davulculara doğru döndü. Elini havaya kaldırıp indirdi. Davullar zurnalar hemen sustu. Ortalıkta çıt yok. Cemal Efe bağırdı, “Düğün bitmiştir. Köye dönüyoruz! Gelini köyüne geri götürün.” dedi. Gelin atı geriye döndürüldü. Attan indirildi. Bizim köylüler kalkan köye doğru yola döküldü. Kaymakam şaşkın. Kimse neden diye sormadı. Kaymakam Cemal Efe’yi yalvar yakar gönlünü aldı. Herkes Cemal Efe’ye bakıyor. Cemal Efe yumuşadı, elini tekrar havaya kaldırıp indirirken bağırdı: “Zeybek”. Davullar tekrar vurmaya başladı. Yola dökülenler geri geldi. Gelin atı tekrar döndürüldü. Düğün kaldığı yerden devam etti. Bunu hiç unutmam.

Cemal Efe düğünlerde zeybek elbisesi giyerdi. Kısa don, ayakta tozluk. Berber Ahmet’le¹⁴ beraber çok güzel oyun yapardı. Zeybek oynarken herkes hayran hayran bakardı. Bir düğünde atı ile “Kerimoğlu” oynadı. Bunlar şar-şor hareketleri sevmezlerdi”.¹⁵

Anlatım 2:¹⁶ “Yunan buralara çıktığında babam Balcılar’dan¹⁷ Kabadelen Çetesine arkadaşı “Sarı”¹⁸ ve Çiftçigediği’nden¹⁹ Halil efe ile beraber katılmış. Üç yerde Yunan askerleri ile müsademeye tutuşmuşlar. Dağtekke Köyünde, Keçiköy deresinde ve Keçiköy’ün içinde. Keçiköy’de bir yaşlı kadın bunlara haber veriyormuş. Köyün içersindeki çarpışmada iki Yunan jandarmasını öldürmüşler. Keçiköy deresinde yine pusu kurup Yunan jandarması ile çarpışma yapmışlar. Hatta bahçeden gelen iki kardeş ateş arasında kalıp onlarda vurulmuş. Bizim köyden Hasan Çavuş²⁰ Yunan taraftarıymış.²¹ Babamın köye geldiğini duyunca evimizi

¹⁴ Helvacı Köyü Soyadları: Aydın.

¹⁵ 1927 doğumlu Ömer oğlu Ömer Uçar. 3 Ocak 2013 günü Helvacıköy’de yapılan görüşme.

¹⁶ Babasından dinlediklerini anlatan oğlu 1936 doğumlu Peker Sürsalan. 4 Ocak 2013 günü Helvacıköy’de evinde yapılan görüşme.

¹⁷ Bayındır Balcılar Köyü. Eski adı: Keçiköy.

¹⁸ Aslen bayındır dernekli Köyündendir. Ailenin bugünkü soyadı: Karadayı. Sarı Dağtekke Köyünden evli olduğu için aynı köyde oturmakta, Yunan taraftarı Kavakalan (Bayındır - Çınardibi Köyü) Köyünden Pomak Süleymanige adlı bir kişi tarafından vurulur. Süleymanige’yi de Hortunalı Hamit öldürecektir.

¹⁹ Bayındır Çiftçigediği Köyü. Eski adı: Burhanlar.

²⁰ 1321 yılı (1905) nüfus tahrir kaydı Helvacıköy nüfus esas defteri Hane: eski hane no: 20, 1976 yılı yenileme hane: 19. Hanede toplam 10 kişinin sayımı yapılmış. Hane nüfus kaydı 2 sırada Hasan Çavuş’un kaydı bulunmaktadır: Yörük Hasan oğlu Hasan. Helvacı 1285 (1869) doğumlu. 1340 (1924) yılı ölüm. Ailenin bu günkü soyadları: Sezgin - Sentürk.

²¹ 1927 doğumlu köy eski muhtarlarından Ömer Uçar Hasan Çavuş Yunan taraftarı olmasını ihtimal vermediğini, aralarındaki sürtüşmenin başka nedenle olabileceğini belirtmiştir. Ömer Uçar’la yapılan görüşme. 4 Ocak 2013 Helvacıköy.

basmış. 24 saat çarpışmışlar. Babamın mermisi bitince Hasan Çavuş babamı yakalayıp bağlayıp önce Torbalı Yunan karakoluna sonra da İzmir'e Yunan kumandanlığına götürmüş. Babamı mahkemede Yunan hakimler yargılayıp 101 sene ceza vermişler. İşte çekildiğinden tam 46 sene sonra evde tesadüfen bulduğumuz bu fotoğraf Atina'ya sürgüne giderken İzmir'de çekilmiş. Atina'ya hapisaneyeye göndermişler. Harp bitince babam esir değişiminde ilk gelenlerdenmiş. Köye geldiğinde bir tabanca bulmuş. Hasan Çavuşun ağzına dokuz el sıkmış. Ancak silah hiç ateş almamış. Ağzından çıkarıp havaya ateş açınca tüm mermiler patlamış. Hasan Çavuş'a: "Senin ölümün benim elimden olmayacak" demiş. Bir daha dokunmamış. Hasan Çavuş'u 1924 yılında Çeşmebaşı'nda öldürmüşler.

Amcamın kızı Iraz²² Bayındır Kızılcaova Köyüne evlenmiş. Kızı Emine yetişip serpilince Hasköy'den bir Arap²³ Emine'ye musallat olmaya²⁴ başlamış. Babam Bayındır Çırpı'da bu adamı uyarmış, "Her kuşun etin yenmez." diye. Bir süre sonra o Arap yine namussuzluğa başlamış. Aylardan yaz ayı ve Arap bir bostan tarlasında bekçilik yapıyormuş. Keşfini yapmış. Günlerden Salı akşamı. Çarşamba günü Çırpıköyün pazar kuruluyor.²⁵ Akşam kahveden Çırpı pazarına odun satmaya gideceklerle kendisini sabaha karşı kaldırmaları konusunda sözleşmiş. Hep beraber evlere dağılmışlar. Hemen mavzerini alıp sıkı bir yürüyüşle Hasköy ovasına inmiş. Gece arabın sigara içmesinde fırsatla yanan sigaraya başı diye ateş etmiş, Adamı başından diye dizinden vurmuş. Sigarası dizindeymiş. Tekrar sıkı bir yürüyüş ile köye eve gelmiş.²⁶ Sabah diğer arkadaşları babamı seslenip hep beraber Pazar gitmişler. Arap yaralı bulununca kendisinin ancak Sürsalan Cemal'in vurabileceğini söyleyince babamı pazarda yakalamışlar. Ancak babamın şahitleri çok. Serbest bırakılmış. Arabın dizini kesmişler. Uzun süre sonra babam Arapla Çırpı pazarında karşılaşmış. Demiş ki: "Ben sana söylemedim mi. Her kuşun eti yenmez" diye.

²² Yörük kesimi Raziye'yi Iraz olarak söyler. Mesela İsa: Ese gibi.

²³ Bölge halkı zenciye Arap demektedir.

²⁴ Tacizde bulunma.

²⁵ Çırpı bugün idari birim olarak mahalledir. Çarşamba günleri aynen Pazar kurulmaktadır.

²⁶ Köy ile olayın olduğu yer arası gidilen yol tahmini mesafe 14 km.

Sürsalan Cemal'in oğlu 1936 doğumlu Peker Sürsalan
(Sol bařtaki Sürsalan Cemal)

Hasan Çavuş ve Sürsalan Cemal'in İzmir'de 1921 yılında çekilmiş fotoğrafı. (Necat Çetin arşivi)